

Förbättrad utslussning från slutenvård
ungdomsvård och ändrade
gallringsregler i belastningsregistret

Innehåll

Sammanfattning.....	7
1 Promemorians lagförslag.....	9
1.1 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård.....	9
1.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.....	12
1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga	13
1.4 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:620) om belastningsregister	14
2 Sluten ungdomsvård.....	17
2.1 Allmänt om sluten ungdomsvård.....	17
2.2 Utvärdering av verkställigheten av sluten ungdomsvård	19
2.3 Ungdomsbrottsutredningens förslag	20
2.4 Sluten ungdomsvård i dag – aktuell statistik	21
3 Förbättrad utslussning.....	23

3.1	Fungerar utslussningen från sluten ungdomsvård i enlighet med lagstiftarens intentioner?	23
3.2	Arbetet inför frigivningen ska intensifieras och struktureras.....	24
3.3	Former för ett strukturerat samarbete mellan Statens institutionsstyrelse och socialtjänsten	27
3.4	Förbättrade kontrollmöjligheter	29
3.4.1	Kontroll med elektronisk övervakning.....	30
3.4.2	Nya provtagningsmetoder för drogkontroll	31
4	Ändrade regler om gallring ur belastningsregistret för unga lagöverträdare under 18 år.....	33
4.1	Belastningsregistrets syfte	33
4.2	Vem har tillgång till uppgifterna i belastningsregistret?.....	34
4.3	Gallring	35
4.4	Statistik om unga lagöverträdare under 18 år	36
4.5	Ändrade regler för unga lagöverträdare	36
5	Ekonomiska konsekvenser	41
6	Författningskommentar	43
6.1	Förslagen till lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård.....	43
6.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall.....	45
6.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga	45

6.4	Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:620) om belastningsregister	46
-----	---	----

Sammanfattning

Det är väl känt att övergången mellan institution och frihet är en kritisk tidpunkt då risken för återfall är stor. Målsättningen med verkställigheten av sluten ungdomsvård måste vara att tiden på institutionen används för att motivera den unge att förändra sin kriminella livsstil. Under verkställigheten ska fokus läggas på att planera och förbereda tiden efter straffet. Insatser som påbörjas under tiden på institutionen måste enligt all forskning och erfarenhet följas av insatser efter frigivningen för att minska risken för återfall i brott. Trots detta är det långt ifrån alla som har verkställt sluten ungdomsvård som blir föremål för kvalificerade insatser från samhällets sida efter avslutad verkställighet.

I denna promemoria föreslås åtgärder som syftar till att fler kvalificerade insatser ska inledas under verkställighetstiden. För att förbättra utslussarbetet föreslås att arbetet inför frigivningen från sluten ungdomsvård ska intensifieras och struktureras. Under den sista tiden av verkställigheten ska den dömdes behov av att vistas utanför ungdomshemmet särskilt beaktas.

Det föreslås vidare att SiS ansvar för verkställigheten tydliggörs samt att SiS får möjlighet att med elektroniska hjälpmedel kontrollera villkor om att den unge ska befinna sig i bostaden vid särskilt angivna tider. SiS föreslås också få möjlighet att göra drogkontroller genom att använda nya provtagningsmetoder. De nya provtagningsmetoderna som föreslås ska få användas är svett-, saliv- och hårprov.

Slutligen behandlar promemorian frågan om gallring av uppgifter i belastningsregistret beträffande personer som begått

brott före 18 års ålder. I promemorian föreslås att reglerna om gallring ur belastningsregistret ändras för personer som är under 18 år vid tidpunkten för brottet och som dömts till skyddstillsyn, villkorlig dom, ungdomstjänst, ungdomsvård eller förklarats fri från påföljd enligt 30 kap. 6 § brottsbalken. Förslaget innebär att en gallringsfrist på fem år införs för denna grupp av lagöverträdare. Även i denna del syftar förslagen till att förbättra förutsättningarna för den unges återanpassning till ett laglydigt liv.

1 Promemorians lagförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård

dels att nuvarande 18 a § ska betecknas 14 a §,

dels att den nya 3, 14 a, 18 och 22 §§ ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen införs två nya paragrafer, 18 a–b §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

Statens institutionsstyrelse ansvarar för verkställigheten. Verktälligheten *skall* planläggas och genomföras i *nära samarbete* med socialnämnden i den dömdes hemort.

Statens institutionsstyrelse ansvarar för verkställigheten. Verktälligheten *ska* planläggas och genomföras i *samråd* med socialnämnden i den dömdes hemort.

18 a §

Den dömden är, om inte annat föranleds av medicinska

14 a §¹

Den dömden är, om inte annat föranleds av medicinska

¹ Senaste lydelse av tidigare 18a§ 2007:1314.

eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin- eller *utandningsprov* för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den dömde är påverkad av något sådant medel.

eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin-, *utandnings-*, *saliv-*, *svett-* eller *hårprov* för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den dömde är påverkad av något sådant medel.

18 §

Den dömde *skall* tillåtas att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet i den utsträckning som kravet på samhällsskydd medger, om det bedöms lämpligt för att främja hans anpassning i samhället eller det annars finns särskilda skäl. *Därvid skall de villkor ställas som kan anses nödvändiga.*

Tid för vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet enligt första stycket skall räknas in i verkställighetstiden.

Den dömde *ska* tillåtas att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet i den utsträckning som kravet på samhällsskydd medger, om det bedöms lämpligt för att främja hans *eller hennes* anpassning i samhället eller det annars finns särskilda skäl.

Under den sista tiden av verkställigheten ska behovet av att vistas utanför ungdomshemmet särskilt beaktas.

18 a §

Vid vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet ska Statens institutionsstyrelse ställa de villkor som kan anses nödvändiga.

Villkor att den dömda ska befinna sig i bostaden vid särskilt angivna tider får kontrolleras med elektroniska hjälpmedel.

18 b §

Tid för vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet enligt 18 § ska räknas in i verkställighetstiden.

22 §

Beslut enligt denna lag fattas av Statens institutionsstyrelse. I frågor som avses i 14 och 18 §§ *skall* samråd ske med socialnämnden i den dömdes hemort om det inte är uppenbart obehövligt.

Beslut i frågor enligt denna lag gäller omedelbart, om inte något annat förordnas.

Beslut enligt denna lag fattas av Statens institutionsstyrelse. I frågor som avses i 14, 18 och 18 a §§ *ska* samråd ske med socialnämnden i den dömdes hemort om det inte är uppenbart obehövligt.

lag gäller omedelbart, om inte

Denna lag träder i kraft den

1.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall

Härigenom föreskrivs att 32 a § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

32 a §¹

Den intagne är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel.

Den intagne är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

¹ Senaste lydelse 2005:467.

1.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

Härigenom föreskrivs att 17 a § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

17 a §¹

Den intagne är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel.

Den intagne är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att efter uppmaning lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov för kontroll av om han eller hon är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel, sådana medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller sådana medel som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor, om det kan misstänkas att den intagne är påverkad av något sådant medel.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

¹ Senaste lydelse 2007:1312.

1.4 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:620) om belastningsregister

Härigenom föreskrivs att 17 § lagen (1998:620) om belastningsregister ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

17 §¹

Utöver vad som följer av 16 § ska uppgifter om

1. fängelse- eller förvandlingsstraff för böter gallras tio år efter frigivningen,

2. fängelsestraff som ska anses helt verkställt genom tidigare frihetsberövande eller från vilket någon genom beslut om nåd helt har befriats gallras tio år efter domen eller beslutet,

3. fängelsestraff som har fallit bort enligt 35 kap. 8 eller 9 § brottsbalken eller förvandlingsstraff för böter som har fallit bort enligt 18 eller 21 § bötesverkställighetslagen (1979:189) gallras fem år efter det att straffet föll bort,

4. skyddstillsyn eller villkorlig dom gallras tio år efter domen eller beslutet,

4. skyddstillsyn eller villkorlig dom gallras tio år efter domen eller beslutet, *eller fem år efter domen eller beslutet om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet,*

5. sluten ungdomsvård gallras tio år efter det att påföljden helt verkställts,

6. ungdomsvård eller överlämnande till vård enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall gallras tio år efter domen eller beslutet,

6. ungdomsvård eller överlämnande till vård enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall gallras tio år efter domen eller beslutet, *eller fem år efter*

¹ Senaste lydelse 2008:47.

domen eller beslutet om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet,

7. överlämnande till rättspsykiatrisk vård gallras tio år efter utskrivningen,

8. ungdomstjänst gallras tio år efter domen eller beslutet,

8. ungdomstjänst gallras tio år efter domen eller beslutet, *eller fem år efter domen eller beslutet om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet,*

9. böter gallras fem år efter domen, beslutet eller godkännandet av strafföreläggandet eller föreläggandet av ordningsbot,

10. att någon enligt 30 kap. 6 § brottsbalken har förklarats fri från påföljd gallras tio år efter domen eller beslutet,

10. att någon enligt 30 kap. 6 § brottsbalken har förklarats fri från påföljd gallras tio år efter domen eller beslutet, *eller fem år efter domen eller beslutet om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet,*

11. åklagares beslut att inte åtala en person för brott om han eller hon var under 18 år vid tidpunkten för brottet, gallras tre år efter beslutet,

12. åklagares beslut att inte åtala för brott i andra fall än som avses i 11, gallras tio år efter beslutet,

13. beslut om besöksförbud gallras tio år efter beslutet, och

14. beslut om tillträdesförbud gallras fem år efter beslutet.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2010.

2. De nya bestämmelserna ska tillämpas även på uppgifter som registrerats före ikraftträdandet.

2 Sluten ungdomsvård

2.1 Allmänt om sluten ungdomsvård

Genom den reform av påföljdssystemet för unga lagöverträdare som trädde i kraft den 1 januari 1999 infördes sluten ungdomsvård som en ny frihetsberövande påföljd för personer som var under 18 år vid tidpunkten för brottet. Syftet med reformen var att så långt det var möjligt undvika fängelsestraff för unga lagöverträdare.

Vid utformningen av den nya påföljden var utgångspunkterna dels att verkställigheten skulle ske under sådana former att risken för skadeverkningarna av ett frihetsberövande minimeras, dels att verkställigheten skulle ordnas så att orsakerna till den unges kriminalitet kan angripas så effektivt som möjligt. Sluten ungdomsvård syftar alltså till att både vara samhällets reaktion på brottet och ge stöd och hjälp till den unge för att han eller hon ska komma ur kriminaliteten.

Påföljden är avsedd att användas vid allvarigare brott och ska användas restriktivt (jfr prop. 1997/98:96 s. 156 ff.). Längden på straffet ska bestämmas utifrån brottet och inte utifrån den unges behov av vård. Under verkställigheten ska den unges behov av vård och behandling sättas i fokus. Villkorlig frigivning förekommer inte vid sluten ungdomsvård.

Mot bakgrund av den erfarenhet som Statens institutionsstyrelse (SiS) hade av vård av ungdomar fick myndigheten uppdraget att ansvara för verkställigheten av sluten ungdomsvård inom ramen för sina särskilda ungdomshem (se a a s. 158).

Verkställigheten av sluten ungdomsvård sker vid sådana särskilda ungdomshem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. I lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård (verkställighetslagen) finns de regler som gäller under verkställigheten. Verksamheten vid de särskilda ungdomshemmen är främst inriktade på vård. Det har därför inte ansetts nödvändigt att i detalj reglera den dömdes rättigheter och skyldigheter på det sätt som görs i den lagstiftning som reglerar verkställigheten av fängelsestraff (se a.a. s. 166).

Verkställigheten av sluten ungdomsvård ska planläggas och genomföras i nära samarbete med socialtjänsten i den dömdes hemort (se 3 § verkställighetslagen). Det är viktigt att socialtjänsten är delaktig under hela verkställigheten eftersom det är socialtjänsten som har det övergripande ansvaret för unga som riskerar att utveckla en kriminell livsstil. Socialtjänstens delaktighet är särskilt viktig inför utslussningen och verkställighetens upphörande. Även vid korta strafftider är socialtjänstens delaktighet viktig eftersom insatserna under verkställigheten i sådana fall inte kan bli så omfattande. Det är angeläget att steget mellan ungdomshemmet och samhället utanför inte är alltför stort och utslussningen ska därför vara en normal del av påföljden. Utslussningen ska ske successivt och vara mer omfattande vid slutet av verkställigheten.

Begreppet vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet används i verkställighetslagen som en samlad beteckning på flera olika former av verkställighet, t.ex. kortare permission eller tillstånd att vistas utanför det särskilda ungdomshemmet under en viss del av dygnet för att delta i dagliga aktiviteter. Det är även möjligt att placera den unge utanför det särskilda ungdomshemmet för att han eller hon ska bli föremål för särskilda åtgärder som kan antas underlätta anpassningen i samhället. För en sådan placering krävs att det är fråga om strukturerad verksamhet vars syfte är att främja den unges anpassning i samhället. Det bör inte förekomma att den unge utan andra särskilda åtgärder placeras i eget boende eller i

föräldrahemmet eftersom en sådan placering skulle riskera att urholka påföljden. När det gäller placeringar utanför det särskilda ungdomshemmet anges i propositionen att det krävs att socialnämnden i den dömdes hemkommun samtycker till en sådan placering eftersom det är kommunen som får svara för kostnaderna för detta (se a.a. sid. 169). De olika formerna av vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet regleras i en och samma bestämmelse i verkställighetslagen och har utformats så att den ska ge utrymme för flexibla och ändamålsenliga lösningar.

Beslut om när och i vilken utsträckning sådan vistelse ska medges fattas av SiS i nära samarbete med socialnämnden i den dömdes hemkommun. Beslut om vistelse utanför ungdomshemmet kan vid behov förenas med särskilda villkor, t.ex. drogfrihet eller skyldighet att underkasta sig viss behandling. Vid misskötsamhet kan den dömda återföras till ungdomshemmet.

2.2 Utvärdering av verkställigheten av sluten ungdomsvård

Brottsförebyggande rådet, Statens institutionsstyrelse (SiS) och Socialstyrelsen fick år 2001 regeringens uppdrag att följa och utvärdera påföljden sluten ungdomsvård.

Resultatet från utvärderingen i den del som rör utslussningen visar att besluten under perioden 1999-2001 om vistelse utanför ungdomshemmet till en övervägande del avsåg endagspermissioner. Endast tio ungdomar hade under denna tid varit föremål för placeringar utanför ungdomshemmet. Under denna tid dömdes cirka 100 ungdomar till sluten ungdomsvård varje år.

SiS konstaterar i utvärderingen att det är anmärkningsvärt få ungdomar som i slutskedet av verkställigheten placeras i vårdformer utanför ungdomshemmet eller som efter verkställigheten får ytterligare vård enligt lagen (1990:52) med

särskilda bestämmelser om vård av unga. Utvärderingen tyder på att sena kontakter mellan institutionen och socialtjänsten motverkar en väl fungerande utslussning. Allt talar för att det är viktigt att samarbetet påbörjas i ett tidigt skede. En del unga avböjer kontakt med socialtjänsten och i en del fall har stora geografiska avstånd eller oklarheter i ansvarsfördelningen resulterat i bristande samarbete.

2.3 Ungdomsbrottsutredningens förslag

För att komma tillrätta med de brister som finns i samhällets insatser efter verkställighet av sluten ungdomsvård föreslog Ungdomsbrottsutredningen i sitt betänkande SOU 2004:122 att eftervård bör göras till en del i verkställigheten av den slutna ungdomsvården och att ansvaret för utformningen av sådan vård ska läggas på Statens institutionsstyrelse (SiS). Enligt förslaget ska SiS ansvar begränsas till sådana behandlingsinsatser som är motiverade på grund av den unges kriminalitet. Övriga insatser som den unge kan vara i behov av ska bekostas av socialtjänsten.

Utredningens förslag innebär att domstolen på sedvanligt sätt ska fastställa straffvärdet och bestämma längden på den slutna ungdomsvården. Om den tid den dömda har att verkställa uppgår till minst fyra månader ska en eftervård på sex månader ingå i verkställigheten. I sådana fall ska SiS i samband med strafftidsbestämningen minska institutionstiden med två månader. Om den dömda missköter sig under eftervården ska SiS kunna varna eller återföra honom eller henne till det särskilda ungdomshemmet.

Många remissinstanser är positiva till grundtanken med Ungdomsbrottsutredningens förslag att göra eftervården till en del av verkställigheten. Däremot är flera remissinstanser negativa till den konstruktion som valts för att uppnå detta. Enligt Riksdagens ombudsmän är den av utredningen föreslagna lösningen onödigt komplicerad. Även Justitiekanslern, Åklagarmyndigheten, Huddinge tingsrätt och

Advokatsamfundet ser problem med den föreslagna ordningen. Brottsförebyggande rådet föreslår att reformen sätts som en tidsbegränsad försöksverksamhet under ett par år eftersom det finns en rad svårigheter som måste lösas när reformen skall tillämpas i praktiken. Hovrätten över Skåne och Blekinge avstyrker förslaget om att det skall ske en kompensation för nödvändig eftervård eftersom det redan nu görs en reduktion för att villkorlig frigivning inte förekommer vid sluten ungdomsvård. Även Sollentuna tingsrätt avstyrker den föreslagna lagregleringen bl.a. eftersom den föreslagna ordningen alltför mycket liknar bestämmelserna om villkorlig frigivning från fängelsestraff. Bland de remissinstanser som är positiva till förslaget finns bl.a. Kriminalvården, Statens institutionsstyrelse, Barnombudsmannen och många kommuner.

2.4 Sluten ungdomsvård i dag – aktuell statistik

Under 2007 dömdes 72 personer till sluten ungdomsvård. Under året togs 81 ungdomar in för att påbörja verkställigheten. Den genomsnittliga strafftiden för dessa ungdomar var drygt tio månader. För 31 ungdomar var strafftiden sex månader eller lägre och de resterande 50 hade en strafftid som var längre än sex månader. I princip alla ungdomar som togs in under 2007 var dömda för brott med våldsinslag.

Enligt Statens institutionsstyrelse (SiS) tenderar socialtjänsten att vara något mer delaktig i upprättande av behandlingsplanen men mindre i planering för utslussning och förberedelser inför frigivningen. Under 2007 deltog socialtjänsten i upprättandet av 80 procent av alla behandlingsplaner. När det gäller planering av utslussning och tiden efter frigivningen deltog socialtjänsten i 84 procent respektive 75 procent av alla ärenden. Den vanligaste angivna orsaken till att socialtjänsten inte har varit delaktig vid utslussning och inför frigivning är att den unge inte önskar någon kontakt. I något fall har socialtjänsten uppgivit att

resurserna har varit uttömda. Insatserna under utslussningen var av olika slag. Det kan röra sig om praktikplats utanför institutionen, aktiviteter med kontaktmannen, överflyttning till öppnare boende, obehållna permissioner och samtalskontakt med annan vårdgivare.

Under 2007 frigavs 88 unga från sluten ungdomsvård. Av dessa flyttade drygt två tredjedelar hem till sina föräldrar. Fjorton ungdomar placerades på institution eller familjehem. Av de frigivna planerade en tredjedel att gå i skola, knappt hälften att praktisera eller arbeta och 13 procent planerade att kombinera studier med arbete eller praktik. För en tredjedel av ungdomarna fanns inga planerade behandlingsinsatser efter frigivningen. SiS anger i årsredovisningen att anledningen till att planering saknas är att den unge har av sagt sig kontakt med socialtjänsten eller att den unge endast är i behov av ekonomiskt bistånd eller att handläggare vid socialtjänsten saknats.

3 Förbättrad utslussning

3.1 Fungerar utslussningen från sluten ungdomsvård i enlighet med lagstiftarens intentioner?

Många av de som dömts till sluten ungdomsvård fortsätter att begå brott efter att påföljden verkställts. Det kan naturligtvis ha många orsaker. En anledning kan vara förhållandena efter frigivningen. Vid utformningen av sluten ungdomsvård förutsattes att utslussningen från de särskilda ungdomshemmen skulle ske successivt och att insatser som påbörjats under verkställigheten skulle följas upp och kunna fullföljas efter att verkställigheten hade upphört. Insatser som påbörjas under tiden på institutionen måste enligt forskning och erfarenhet följas av insatser efter frigivningen för att minska risken för återfall i brott.

Det är långt ifrån alla som blir föremål för mer kvalificerade insatser från samhällets sida efter verkställighet av sluten ungdomsvård. Ungefär en tredjedel av alla unga som frigives varje år saknar planering för tiden efter verkställigheten.

För att komma tillrätta med detta problem föreslog Ungdomsbrottsutredningen att eftervården skulle göras till en obligatorisk del av verkställigheten. Många remissinstanser har, som redovisats i avsnitt 2.3, också varit positiva till grundtanken i förslaget. Det finns dock argument mot förslaget.

Att införa möjlighet till villkorlig frigivning för sluten ungdomsvård skulle innebära möjligheter för SiS att både kunna kontrollera och stödja den unge efter att tiden på det särskilda

ungdomshemmet har upphört. Det är dock rimligt att anta att en sådan förändring skulle påverka påföljdssystemet som finns för unga lagöverträdare på flera olika sätt. En sådan omfattande förändring kräver därför noggranna överväganden. Sådana överväganden måste göras i ett större sammanhang och rymms inte inom ramen för detta arbete.

SiS anger i sin årsredovisning för 2007 att anledningen till att så många unga saknar planering eller att planeringen endast omfattar mindre ingripande åtgärder är att den unge har av sagt sig kontakten med socialtjänsten eller att den unge endast är i behov av ekonomiskt bistånd eller att handläggare vid socialtjänsten saknas.

I denna promemoria föreslås åtgärder som både tar sikte på de fall då det är den unge som avsäger sig kontakt med socialtjänsten och de fall där avsaknaden av planering efter verkställigheten beror på förhållanden mellan SiS och socialtjänsten. Förslagen syftar till att underlätta den unges anpassning till samhället när verkställigheten av slutna ungdomsvård har upphört.

3.2 Arbetet inför frigivningen ska intensifieras och struktureras

Förslag: Under sista tiden av verkställigheten ska den dömdes behov av att vistas utanför ungdomshemmet särskilt beaktas.

Verkställigheten av slutna ungdomsvård ska i huvudsak vara inriktad på vård och behandling av den unge. Syftet med behandlingen ska vara att angripa orsakerna till den unges kriminalitet och främja anpassningen till samhället efter att påföljden har verkställts. Statens institutionsstyrelse (SiS) har getts stor frihet när det gäller att utforma verkställigheten. I 3 § lagen (1998:603) om verkställighet av slutna ungdomsvård (verkställighetslagen) anges att verkställigheten ska planläggas

och genomföras i nära samarbete med socialnämnden i den dömdes hemort. För alla som döms till sluten ungdomsvård ska en behandlingsplan upprättas. Denna plan ska omfatta vistelsen vid och utslussningen ur det särskilda ungdomshemmet. Innehållet i planen ska inriktas på åtgärder som både kan främja den unges anpassning i samhället och förbereda den unge för tillvaron utanför det särskilda ungdomshemmet (se 5 § förordning [1998:641] om verkställighet av sluten ungdomsvård). Planen ska upprättas av SiS i samråd med socialnämnden i den dömdes hemort. 18 § verkställighetslagen reglerar alla olika former av vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet. Enligt 22 § verkställighetslagen ska SiS samråda med socialnämnden i den dömdes hemkommun i frågor som rör vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet.

Det är väl känt att övergången mellan institution och frihet är en kritisk tidpunkt då risken för återfall är stor. Målsättningen med verkställigheten av sluten ungdomsvård måste vara att tiden på institutionen används för att motivera den unge att förändra sin kriminella livsstil. Under verkställigheten måste fokus läggas på att planera och förbereda tiden efter verkställigheten. Det är även viktigt att fokus läggs på att de insatser som vidtagits under tiden på ungdomshemmet följs upp och fortsätter efter att den unge lämnat det särskilda ungdomshemmet.

Inom Kriminalvården har det under flera år pågått arbete med att förbättra och strukturera utslussningen. Den senaste ändringen som genomfördes på detta område trädde i kraft den 1 januari 2007 och syftar till att åstadkomma en förbättrad och mer strukturerad övergång från livet i anstalt till livet i frihet (se prop. 2005/06:123). Utslussningen av intagna anpassas till vad varje intagen behöver för att förbättra förutsättningarna för att han eller hon ska klara sig i samhället efter frigivningen utan att återfalla i brott.

Brottsförebyggande rådet (Brå) har utvärderat det arbete som pågått inom Kriminalvården med att förbättra utslussningen. I rapporten Förberedd för frihet presenterades utvärderingen av Kriminalvårdens satsning med att intensifiera och strukturera

frigivningsförberedelserna på anstalt (Brå 2004). Även om Brå inte kunde konstatera så många positiva förändringar pekade myndigheten ändå på vikten av gemensamma, tydliga och ändamålsenliga regler och föreskrifter för utslussning. Vidare framhöll Brå vikten av att öka de intagnas intresse för utslussning. I rapporten Utökad användning av elektronisk fotboja inom kriminalvården har Brå funnit att återfallen i brott minskat bland vissa grupper av de som haft fotboja i samband med utslussningen från anstalt (Brå-rapport 2007:19). De personer som har fotboja under utslussningen är föremål för omfattande stöd och kontrollinsatser.

I förberedelserna inför frigivningen bör ingå att särskilt beakta den unges behov av att vistas under längre tider utanför ungdomshemmet under utslussningen. Sådana insatser i nära anslutning till frigivningen är betydelsefulla i arbetet med att motivera den unge till att själv förändra sitt liv efter verkställigheten. Detta är viktigt med tanke på att många unga inte är intresserade av det som socialtjänsten erbjuder för tiden efter verkställigheten. För att den unges behov av vistelse utanför ungdomshemmet ska kunna beaktas måste SiS intensifiera och strukturera arbetet inför utslussningen för att hitta relevanta insatser under utslussningen. Målsättningen bör vara att det finns en planering för en strukturerad övergång från det särskilda ungdomshemmet till livet i frihet. Detta bör i normalfallet innebära att det under utslussningen sker någon form av placering eller annan kvalificerad insats utanför det särskilda ungdomshemmet. Det kommer dock inte att vara möjligt att kunna placera alla dömda utanför det särskilda ungdomshemmet under utslussningen. För att tydliggöra vikten av detta bör en ny bestämmelse införas i verkställighetslagen som uttryckligen anger att den dömdes behov av att vistas utanför ungdomshemmet ska beaktas.

3.3 Former för ett strukturerat samarbete mellan Statens institutionsstyrelse och socialtjänsten

Förslag: Statens institutionsstyrelses ansvar för verkställigheten tydliggörs.

De aktiviteter som i dag förekommer under utslussningen från sluten ungdomsvård är oftast något som den unge deltar i under dagen för att återvända till det särskilda ungdomshemmet på kvällen, t.ex. en praktikplats, någon aktivitet med kontaktmannen eller en samtalskontakt med annan vårdgivare. Det är relativt ovanligt med placeringar på andra behandlingsinstitutioner eller familjehem under utslussningen. Enligt 22 § lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård (verkställighetslagen) ska beslut om vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet ske i samråd med socialnämnden i den dömdes hemort, om detta inte är uppenbart obehövligt. I fråga om placering utanför det särskilda ungdomshemmet angavs i förarbetena till verkställighetslagen att det krävs att socialnämnden i den unges hemkommun samtycker till en sådan placering eftersom det är kommunen som får svara för kostnaderna för detta (prop. 1997/98:96 sid. 168). Detta är en viktig skillnad jämfört med vad som gäller för Kriminalvårdens ansvar för verkställigheten av fängelsedömda. Kriminalvården bekostar placeringar utanför anstalt under verkställigheten fram till dagen för villkorlig frigivning då socialtjänsten övertar kostnadsansvaret. Mot bakgrund av att det är så få dömda som blir föremål för placeringar utanför de särskilda ungdomshemmen är det rimligt att anta att det i vissa fall kan bero på att Statens institutionsstyrelse (SiS) och socialnämnden inte har samma uppfattning om den unges behov av en viss insats. Andra orsaker kan vara att en kontakt mellan SiS och socialtjänsten etableras i ett sent skede av verkställigheten eller att det råder oklarheter i ansvarsfördelningen mellan SiS och socialtjänsten.

Enligt 3 § verkställighetslagen ansvarar SiS för verkställigheten av sluten ungdomsvård. I 2 § verkställighetslagen anges att verkställigheten av sluten ungdomsvård ska utformas så att den dömdes anpassning i samhället främjas och att de skadliga följderna av frihetsberövandet motverkas. Det är SiS ansvar att verkställa utdömda påföljder och se till att verkställigheten utformas på ett sätt som kan bidra till att den unge kan leva ett liv utan brott. SiS har således getts ansvaret för utformningen av verkställigheten samtidigt som de inte själva styr hur verkställigheten ska utformas eftersom socialnämnden, enligt uttalanden i förarbetena, i den dömdes hemkommun ska samtycka till placeringar utanför det särskilda ungdomshemmet. I de fall som SiS och socialnämnden gör olika bedömningar beträffande en placering utanför ungdomshemmet innebär det i praktiken att verkställigheten inte kan utformas på det sätt som SiS har bedömt vara ändamålsenligt trots att det är myndigheten som har ansvaret för utformningen av verkställigheten. Att SiS ansvarar för utformningen av verkställigheten framgår tydligt av de bestämmelser som finns i verkställighetslagen. Detta ansvar bör även omfatta ansvaret för finansieringen av placeringar utanför det särskilda ungdomshemmet under tiden för verkställighet av påföljden. För att det inte ska finnas några oklarheter om vad detta ansvar omfattar bör detta tydliggöras i 3 § verkställighetslagen. SiS ska således självständigt fatta beslut om t.ex. placeringar utanför ungdomshemmet efter samråd med socialtjänsten.

Utformningen av påföljden sluten ungdomsvård kommer även i fortsättningen att förutsätta ett väl fungerande samarbete mellan SiS och socialtjänsten. Det är viktigt att samarbetet inleds redan när verkställigheten påbörjas för att den dömdes behov av insatser och vård under verkställigheten utanför det särskilda ungdomshemmet identifieras och planeras. Samarbetet bör också kunna syfta till att hjälpa socialtjänsten att bedöma behovet av insatser efter verkställighetens upphörande. I de fall den unge själv inte går med på fortsatt behandling efter verkställigheten

utgör ett väl fungerande samarbete mellan SiS och socialtjänsten en bra grund för att de insatser som påbörjas under verkställigheten kan avslutas genom att socialtjänsten vidtar åtgärder enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga efter frigivningen. Ett nära samarbete mellan SiS och socialtjänsten ger även socialtjänstens personal möjlighet att etablera personlig kontakt med den dömda redan under verkställighetstiden.

En viktig förutsättning för att åtgärder som inleds inom ramen för påföljden slutna ungdomsvård följs upp och avslutas efter verkställigheten är ett fungerande samarbete med socialtjänsten. Utöver den ändring som föreslås av 3 § verkställighetslagen bör även SiS ges i uppdrag att ta fram särskilda modeller för hur detta arbete ska se ut. Ett sådant uppdrag bör utföras i nära samverkan med socialtjänsten. Syftet med uppdraget bör vara att skapa modeller för hur SiS och socialtjänstens arbete ska utformas under verkställigheten för att säkerställa att det under hela verkställigheten finns ett strukturerat och nära samarbete mellan SiS och socialtjänsten. Syftet bör vara att i ökad utsträckning tillgodose den unges behov av insatser efter verkställigheten.

3.4 Förbättrade kontrollmöjligheter

För all vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet bestämmer Statens institutionsstyrelse (SiS) särskilda villkor som den dömda är skyldig att följa. Anledningen till detta är att den verkställighet som sker utanför det särskilda ungdomshemmet måste motsvara de krav som kan ställas på en frihetsberövande påföljd. Vid vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet ska villkor utformas utifrån den unges behov av stöd, kontroll och behandling. I förarbetena angavs att villkoren kunde avse skyldighet att avhålla sig från droger, genomgå erforderlig vård och behandling, att hålla kontakt med viss person vid det särskilda ungdomshemmet, att besöka

socialtjänsten och delta i utbildning. Vidare angavs att det inte kan uteslutas att det ibland finns behov av föreskrift om förbud för den dömda att uppehålla sig på viss plats eller ta kontakt med vissa personer (se prop. 1997/98:96 sid. 169). När det gäller vistelse utanför de särskilda ungdomshemmen angavs även i förarbetena att det var viktigt att påföljden inte skulle urholkas genom att möjligheterna till vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet användes i alltför stor utsträckning eftersom påföljden skulle kunna få en annan innebörd (se a.a. sid. 187).

3.4.1 Kontroll med elektronisk övervakning

Förslag: Vid vistelse utanför de särskilda ungdomshemmen ska Statens institutionsstyrelse ges möjlighet att kunna kontrollera att den unge ska befinna sig i bostaden vid särskilt angivna tider.

För att påföljden inte ska urholkas och att trovärdigheten för påföljden inte ska försämrats krävs att Statens institutionsstyrelse (SiS) kontrollerar att den som vistas utanför det särskilda ungdomshemmet följer de villkor som gäller för vistelsen. Inom kriminalvården har det sedan mitten av 1990-talet funnits möjlighet att använda intensivövervakning med elektronisk kontroll genom införandet av den s.k. fotbojan. Från början var fotbojan en alternativ verkställighetsform till korta fängelsestraff. Användningen av fotbojan har sedan utökats. Numera finns även möjlighet att övervaka dömda personer under utslussningen med hjälp av fotbojan. Erfarenheterna från användningen av elektronisk övervakning är goda. Brottsförebyggande rådet (Brå) har under flera år genomfört studier av tillämpningen av fotboja inom kriminalvården. Den senaste rapporten presenterades i augusti 2007. Brå har slutfört ett regeringsuppdrag att utvärdera den utvidgade användningen av den elektroniska övervakningen (Brå-rapport 2007:19).

Utvärderingen visar att möjligheten att avsluta ett längre fängelsestraff med fotboja i hemmet har minskat återfallen i brott. De allra flesta av dem som har verkställt sista tiden av ett fängelsestraff i hemmet med fotboja har följt de regler som gällt för verkställigheten.

Mot bakgrund av de erfarenheter som finns inom Kriminalvården från användningen av elektronisk övervakning bör det införas en möjlighet för SiS att använda elektronisk kontroll av de unga i vissa fall. Bättre kontrollmöjligheter kan också öka möjligheterna att tillåta vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet inom ramen för en strukturerad utslussning.

Att använda sådan teknik i samband med att den unge ska slussas tillbaka till samhället igen medför att verkställigheten utanför ungdomshemmen kan ske under kontrollerade former. De erfarenheter som finns från arbetet med övervakning med elektronisk kontroll i samband med utslussning från ett fängelsestraff kommer givetvis att vara till stor nytta i arbetet med att börja använda sådan teknik även för de personer som döms till sluten ungdomsvård. Det finns visserligen skillnader mellan de grupper som tidigare har verkställt straff med intensivövervakning med elektronisk kontroll och den nu föreslagna gruppen. Användningen av tekniken måste därför anpassas till att det är fråga om ungdomar. De ungas förmåga att kunna följa detaljerade anvisningar om var de ska befinna sig under en längre tidsperiod är begränsade. SiS bör därför endast ges möjlighet att kunna kontrollera om den unge befinner sig i sin bostad på angivna tider. På så sätt får SiS större möjligheter att kontrollera den unge när denne vistas utanför ungdomshemmet.

3.4.2 Nya provtagningsmetoder för drogkontroll

Förslag: Statens institutionsstyrelse ges möjlighet att göra drogkontroller genom att använda även nya provtagnings-

metoder. De nya provtagningsmetoderna som ska få användas är svett-, saliv- och hårprov.
--

För att underlätta och göra drogkontroller mindre integritetskränkande bör Statens institutionsstyrelse (SiS) ges möjlighet att använda nya provtagningsmetoder. I dag får SiS göra drogkontroller genom urin-, blod- och utandningsprov. Det finns numera även andra metoder för att göra drogkontroller. Dessa metoder är betydligt enklare, mindre integritetskränkande, mindre kostsamma och mer hygieniska alternativ till de metoder som används i dag. Det är möjligt att analysera spår av narkotika genom enkla prov av svett som finns på huden. Provtagningen sker genom att huden torkas av med ett strykfilter. Det finns även nya enkla metoder för att spåra narkotika i hår och saliv.

Sedan den 1 april 2008 har det blivit möjligt för Kriminalvården att använda dessa nya provtagningsmetoder (prop. 2006/07:127).

Även för SiS är det en viktig uppgift att identifiera och bekämpa drogmissbruk. Det saknas skäl för att provtagningen på den som är dömd till sluten ungdomsvård inte ska kunna ske på samma, mindre integritetskränkande, sätt som beträffande den som är dömd till fängelsestraff.

Vid de särskilda ungdomshem som drivs av SiS vårdas förutom personer som dömts till sluten ungdomsvård även personer som vårdas med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). De nya provtagningsmetoderna bör kunna tillämpas även beträffande dem som med stöd av LVU vårdas på särskilda ungdomshem. Detsamma gäller beträffande personer som vårdas med stöd av lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM). Vård med stöd av LVM ges huvudsakligen vid institutioner som drivs av SiS.

4 Ändrade regler om gallring ur belastningsregistret för unga lagöverträdare under 18 år

4.1 Belastningsregistrets syfte

Belastningsregistret har som övergripande syfte att olika myndigheter, framför allt rättsväsendets myndigheter, på ett enkelt sätt ska få tillgång till information om sådana belastningsuppgifter som behövs i verksamheten. Polisen behöver tillgång till sådana uppgifter i sin verksamhet för att förebygga, upptäcka och utreda brott. För att åklagarna ska kunna fatta beslut om att inleda förundersökning, väcka åtal och utfärda straffföreläggande krävs tillgång till uppgifter i belastningsregistret. Åklagarna är även i behov av uppgifter från registret vid bedömning av om en redan beslutad åtalsunderlåtelse ska återkallas. Vid domstolarnas straffmätning och påföljdsval är uppgifterna i registret av betydelse. Polismyndigheten och andra myndigheter som prövar olika tillståndsfrågor behöver uppgifter ur belastningsregistret för att göra lämplighetsprövningar och tillståndsprövning som följer av andra lagar och förordningar.

I belastningsregistret antecknas uppgifter om den som genom dom, straffföreläggande eller föreläggande av ordningsbot har ålagts påföljd för brott. Även uppgifter om åtalsunderlåtelse och uppgifter om när någon förklarats fri från påföljd enligt 30 kap. 6 § brottsbalken antecknas i registret. Vid lagens tillkomst uttalade regeringen att integritetsaspekterna som talar mot registrering

kan tillgodoses genom att utlämnandet av uppgifter från registret begränsas (se prop. 1997/98:97 s. 78).

4.2 Vem har tillgång till uppgifterna i belastningsregistret?

Uppgifterna i belastningsregistret är känsliga ur integritetssynpunkt. Även om uppgifterna som finns i registret till stora delar var för sig går att inhämta från andra håll medför sammanställningen av uppgifterna särskild känslighet ur integritetssynpunkt. För uppgifterna i belastningsregistret råder därför absolut sekretess (se 7 kap. 17 § sekretesslagen [1980:100]). Uppgifter från registret får bara lämnas ut när detta är särskilt föreskrivet. I 6–14 §§ lagen (1998:620) om belastningsregister regleras vilka uppgifter får lämnas ut. Det finns även vissa mer detaljerade bestämmelser kring utlämnande i förordningen (1999:1134) om belastningsregister. Av dessa bestämmelser framgår att uppgifter ur registret får lämnas ut till framför allt rättsväsendets myndigheter samt till den enskilde. Den enskilde kan behöva uppgifterna för att ta till vara sin rätt i ett annat land eller för att få tillstånd att resa in, bosätta sig eller arbeta i ett annat land. Den enskilde är också i vissa anställningsförfaranden skyldig att lämna ett utdrag ur belastningsregistret. Detta gäller t.ex. för personal inom förskoleverksamhet, skola och barnomsorg samt från den 1 juli 2007, även för personal inom hem för vård eller boende som tar emot barn.

Vissa andra möjligheter finns också att ta del av uppgifter från belastningsregistret. En sådan rätt finns för larminstallationsföretag och företag inom vårdsektorn i fråga om personer som företaget eller vårdgivaren avser att anställa.

4.3 Gallring

I 16-18 §§ lagen (1998:620) om belastningsregister finns bestämmelser om att registrerade uppgifter under vissa förhållanden ska gallras ur registret. Gallring innebär att uppgifterna ska förstöras. I 16 § finns bestämmelser om när en uppgift skall gallras. I 17 § finns bestämmelser om att uppgifter ska gallras när en viss tid förflutit från t.ex. dom, beslut eller verkställd påföljd. I 18 § finns regler om undantag från bestämmelserna om gallring. Det föreskrivs att en uppgift ska, oavsett vad som sägs i 17 §, stå kvar i registret om det före utgången av den frist som gäller enligt 17 § har tagits in en ny uppgift som rör samma person, undantaget uppgifter om penningböter. Bestämmelserna innebär att ingen av uppgifterna ska gallras så länge någon av dem ska finnas kvar i registret. I paragrafen finns också en regel om en yttersta tidsfrist. Även om nya uppgifter har tillförts, ska tidigare uppgifter i allmänhet gallras när det har gått 20 år från dagen för den dom eller det beslut som föranledde att en uppgift fördes in i registret.

Gallringsfristerna för unga lagöverträdare är tio, fem eller tre år beroende på vilken uppgift som avses. Uppgifter om fängelse gallras tio år efter frigivningen. Samma gallringsfrist gäller för skyddstillsyn, villkorlig dom, ungdomsvård och ungdomstjänst men här börjar tiden räknas från domen eller beslutet. För uppgifter om slutna ungdomsvård är gallringstiden tio år efter att påföljden helt verkställts. När det gäller uppgifter om överlämnande till rättspsykiatrisk vård är gallringstiden tio år efter utskrivningen. Uppgifter om böter gallras efter fem år efter domen, beslutet eller godkännandet av strafföreläggandet eller föreläggandet av ordningsbot. Uppgifter om att någon enligt 30 kap. 6 § brottsbalken förklarats fri från påföljd gallras tio år efter domen eller beslutet. Beslut om åtalsunderlåtelse för personer som var under 18 år vid brottet gallras efter tre år.

4.4 Statistik om unga lagöverträdare under 18 år

Under 2007 lagfördes 14 816 personer i åldern 15-17 år. Antalet domar var 5 642. För 2 226 unga valdes ungdomstjänst som påföljd. 1 631 unga fick böter och 1 559 fick ungdomsvård. 72 unga dömdes till sluten ungdomsvård, 47 till skyddstillsyn och 47 till villkorlig dom. Endast fyra unga dömdes till fängelse och fem till rättspsykiatrisk vård. Antalet strafföreläggande och åtalsunderlåtelser var 3 806 respektive 5 369.

4.5 Ändrade regler för unga lagöverträdare

Förslag: Reglerna om gallring ur belastningsregistret ändras för uppgifter som avser personer som är under 18 år vid tidpunkten för brottet och som dömts till skyddstillsyn, villkorlig dom, ungdomsvård, ungdomstjänst eller enligt 30 kap. 6 § brottsbalken förklarats fri från påföljd. För denna grupp införs en gallringsfrist om fem år från dagen för dom eller beslut.

Påföljdssystemet för unga lagöverträdare har nyligen reformerats (se prop. 2005/06:165). Genom denna reform gjordes bl.a. ungdomstjänst till en fristående påföljd. Den som är under 21 år får dömas till ungdomstjänst, lägst 20 och högst 150 timmar, om påföljden är lämplig med hänsyn till hans eller hennes person och övriga omständigheter. Den som är över 18 år får endast dömas till ungdomstjänst om det finns särskilda skäl för det. För att en domstol ska kunna bestämma påföljden till ungdomstjänst förutsätts bl.a. att den unge har lämnat sitt samtycke. I annat fall måste domstolen bestämma en annan påföljd och i många fall bestäms påföljden i stället till böter. Påföljden kan dock också bestämmas till exempelvis ungdomsvård eller villkorlig dom. I vissa undantagsfall kan

påföljden bestämmas till fängelse även för den som var under 18 år när brottet begicks.

Den 1 april 2008 ändrades reglerna om gallring av uppgifter ur belastningsregistret beträffande åtalsunderlåtelse för personer som vid tidpunkten för brottet var under 18 år (se prop. 2007/08:31). Syftet med denna ändring var just att undanröja de långtgående konsekvenser som en registrering i belastningsregistret medför för unga lagöverträdare som vid något tillfälle gjort sig skyldig till brott.

Åklagarmyndigheten har inkommit till regeringen med en skrivelse där problematiken kring gallringsreglerna för ungdomstjänst och ungdomsvård särskilt uppmärksammas (dnr Ju2008/5067/KRIM). Enligt Åklagarmyndigheten är det många unga lagöverträdare som på grund av gallringsreglerna inte lämnar sitt samtycke till att dömas till ungdomstjänst. I de allra flesta fallen finns då inte utrymme för annan påföljd än böter. Effekten av detta blir att domstolen i många fall är förhindrad att välja den mest lämpliga påföljden därför att gallringsreglerna är utformade på ett visst sätt. Åklagarmyndigheten anger att problemet med unga som inte samtycker till ungdomstjänst på grund av hur reglerna om gallring är utformade uppfattas av både åklagare och domare som ett väsentligt problem. Enligt Åklagarmyndigheten finns risk för att en liknande problematik beträffande ungdomsvården kan uppstå. Denna påföljd avser bl.a. frivillig vård enligt socialtjänstlagen och baseras på ett ungdomskontrakt. Kontraktet förutsätter ett samtycke från den unge. De unga lagöverträdare som är aktuella för ungdomsvård är i stort behov av den föreslagna vården för att bryta sitt kriminella beteende.

Unga lagöverträdare har sedan länge särbehandlats i straffrättsligt hänseende. Detta kommer till uttryck bl.a. genom de särskilda ungdomspåföljder som finns och genom reglerna om straffmätning för unga. Skälen till denna särbehandling är att straffrättsliga ingripanden bör anpassas efter den unges brist på mognad, begränsade erfarenheter och särskilda förhållanden.

På senare år har det blivit vanligare att arbetsgivare vill se ett utdrag ur belastningsregistret i samband med ett anställningsförfarande. Även bestämmelserna om skyldighet för den enskilde att lämna utdrag ur belastningsregistret i samband med ett anställningsförfarande har ändrats så att det i fler fall än tidigare krävs ett sådant utdrag. Detta har medfört en ökad medvetenhet om hur länge olika uppgifter finns kvar i belastningsregistret. För en ung person som vid något enstaka tillfälle gjort sig skyldig till ett brott kommer registreringen i belastningsregistret att få konsekvenser under förhållandevis lång tid. Möjligheterna till utlandsstudier, att beviljas körkort och få vissa anställningar kan under lång tid påverkas på grund av anteckningen i belastningsregistret. Sådana konsekvenser är särskilt kännbara för unga som befinner sig i en tidpunkt i livet då de ska skapa grunden för sina framtida liv.

Det finns anledning att överväga om gallringsfristerna bör förkortas såvitt avser unga lagöverträdare i syfte att begränsa de negativa effekter som en registrering kan medföra för en ung person. Vid denna bedömning bör också hänsyn tas till sådana konsekvenser som Åklagarmyndigheten har pekat på. Samtidigt måste en avvägning ske mot samhällets intresse av tillgång till de uppgifter som belastningsregistret innehåller.

Att endast förkorta gallringsfristen för ungdomstjänsten och ungdomsvården skulle sannolikt undanröja de problem som Åklagarmyndigheten nu har påtalat. Frågan är dock om inte en sådan lösning kan skapa andra liknande problem beträffande andra påföljder t.ex. skyddstillsyn eller villkorlig dom som ska förenas med särskilda villkor. Även när någon förklarats fri från påföljd enligt 30 kap. 6 § brottsbalken är en gallringsfrist på tio år särskilt kännbar för en ung lagöverträdare. Ett alternativ kan därför vara att förkorta gallringsfristen även för dessa uppgifter.

När det däremot gäller uppgifter om unga lagöverträdare som dömts till fängelse eller sluten ungdomsvård är det inte självklart att gallringsfristen bör förkortas i dessa fall. Dessa påföljder används för de allvarligaste fallen och på grund av detta är det rimligt att informationen finns kvar i belastningsregistret under

en längre tid. Utifrån samhällets behov av information om tidigare belastning är det befogat att inte ändra reglerna om gallring avseende uppgifter om fängelse eller slutet ungdomsvård. Uppgifter om dessa påföljder bör alltså vara kvar i belastningsregistret i tio år. Överlämnande till rättspsykiatrisk vård är en påföljd som sällan döms ut när en person begått brott innan han eller hon fyllt 18 år. Inte heller i dessa fall bör gallringsfristen förkortas.

Särbehandlingen av unga lagöverträdare i straffrättsligt hänseende talar för att även i detta sammanhang skapa särskilda regler för unga lagöverträdare. Anledningen till den särbehandling som sker i straffrättsligt hänseende är att straffrättsliga ingripanden måste anpassas efter den unges brist på mognad, begränsade erfarenheter och särskilda förhållanden. Eftersom en registrering i belastningsregistret får långtgående konsekvenser för unga lagöverträdare är det rimligt att göra en särreglering av samma skäl för just denna grupp av lagöverträdare. Utifrån detta resonemang bör reglerna om gallring ändras för unga lagöverträdare mellan 15-17 år och som dömts till skyddstillsyn, villkorlig dom, ungdomsvård, ungdomstjänst och som förklarats fri från påföljd enligt 30 kap. 6 § brottsbalken.

Frågan är då hur lång tid som uppgifter om skyddstillsyn, villkorlig dom, ungdomsvård, ungdomstjänst och att någon förklarats fri från påföljd enligt 30 kap. 6 § brottsbalken bör finnas kvar i belastningsregistret för personer som var under 18 vid tidpunkten för brottet. Gallringsfristen bör vara längre än vad som gäller vid åtalsunderlåtelse och bör vara kortare än vad som gäller för vuxna vid motsvarande påföljder. En lämplig gallringsfrist för dessa påföljder är fem år. Genom undantaget om gallring av uppgifter som finns i 18 § lagen (1998:620) om belastningsregister kommer effekten av en kortare gallringsfristen endast att inträda när den dömde inte återfaller i brott eller återfaller i brott efter mer än fem år. Gallringsfristen för uppgifter som rör dessa påföljder för personer som var under

18 år vid tidpunkten för brottet bör därför ändras från tio till femår.

5 Ekonomiska konsekvenser

Förslagen med avseende på sluten ungdomsvård syftar till att fler kvalificerade insatser skall inledas under verkställigheten av påföljden och att dessa insatser i en större utsträckning skall fortsätta även efter att verkställigheten upphört. De förslag som redovisas i denna promemoria kan förutses medföra merkostnader för Statens institutionsstyrelse (SiS). Utifrån de volymer och de strafftider som är aktuella idag uppskattas att SiS anslag måste höjas med ca 30 miljoner kronor. De mer exakta konsekvenserna för SiS och övriga konsekvenser kommer att belysas i det fortsatta lagstiftningsarbetet. Utgångspunkten är att finansiering ska ske inom ramen för statsbudgeten.

Kostnaderna för de förslag som innebär att nya gallringstider införs i belastningsregistret avseende unga lagöverträdare får finansieras inom polisens befintliga budgetramar.

6 Författningskommentar

6.1 Förslagen till lag om ändring i lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård

3 §

Av paragrafen följer att Statens institutionsstyrelse (SiS) är den myndighet som ansvarar för verkställigheten av sluten ungdomsvård.

Paragrafen tydliggör SiS ansvar för verkställigheten. Genom ändringen framgår att SiS ska samråda med socialtjänsten, vilket innebär att det är SiS som självständigt ska fatta beslut om t.ex. placeringar utanför ungdomshemmet. Något uttryckligt godkännande av socialnämnden i den dömdes kommun ska inte krävas. Frågan har behandlats i avsnitt 3.3.

14 a §

Paragrafen reglerar Statens institutionsstyrelses (SiS) möjligheter att kontrollera om den dömda är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker eller vissa andra otillåtna medel. Paragrafen har ändrat beteckning och motsvarar tidigare 18 a §.

Ändringen innebär att SiS förutom blod-, urin och utandningsprov i fortsättningen även kan använda saliv-, svett- och hårprov vid kontroll av om en intagen är påverkad av narkotika, alkohol och vissa andra otillåtna medel. Frågan har behandlats i avsnitt 3.4.2.

18 §

Paragrafen reglerar möjligheterna till vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet.

I bestämmelsen har tydliggjorts vikten av att Statens institutionsstyrelse särskilt beaktar den unges behov av att vistas utanför ungdomshemmet under utslussningen. Syftet med denna förändring är att markera betydelsen av att inrikta arbetet på att förbereda den unge för livet utanför det särskilda ungdomshemmet.

Eftersom behovet av åtgärder varierar utifrån strafftid, personliga och sociala förhållanden är det inte möjligt att ange en generell tidpunkt för när olika åtgärder ska inledas. Av samma skäl går det inte heller att ange alla de åtgärder som kan komma i fråga. Som angetts i avsnitt 3.2 bör det i normalfallet innebära att det under utslussningen sker någon form av placering eller annan kvalificerad insats utanför det särskilda ungdomshemmet. Förberedelserna kan röra olika områden, t.ex. utbildning, arbete, bostad och fritidsaktiviteter.

Det är naturligt att det för unga med väldigt korta strafftider inte alltid finns utrymme för några längre vistelser utanför ungdomshemmet under verkställigheten. Här blir i stället arbetet med att motivera den unge till en förändrad livsstil och att planera tiden efter frigivningen viktiga delar av innehållet i verkställigheten.

Frågan har behandlats i avsnitt 3.2.

18 a §

Paragrafen är ny. I *första stycket* anges att det vid vistelse utanför ungdomshemmet ska ställas de villkor som är nödvändiga. Motsvarande bestämmelse fanns tidigare i 18 §. Någon ändring i sak är inte avsedd.

I *andra stycket* ges Statens institutionsstyrelse (SiS) möjlighet att med hjälp av elektronisk övervakning, s.k. fotboja kunna kontrollera vissa av de villkor som ställts för vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet. Genom denna reglering ges SiS möjlighet att kontrollera villkor att den unge ska befinna sig i

bostaden under vissa angivna tider. Härigenom kan SiS på ett effektivt sätt kontrollera om den unge följer vissa av de villkor som är ställda för vistelsen utanför det särskilda ungdomshemmet. Frågan har behandlats i avsnitt 3.4.1.

18 b §

Paragrafen är ny. Innehållet i bestämmelsen fanns tidigare i 18 § andra stycket. Någon ändring i sak är inte avsedd.

22 §

Ändringen är endast av redaktionell art och är en följd av att 18 a § införs.

6.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall

32 a §

Paragrafen reglerar Statens institutionsstyrelses (SiS) möjligheter att kontrollera om den intagne är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker eller vissa andra otillåtna medel. Genom ändringen kan SiS förutom blod-, urin och utandningsprov i fortsättningen använda även saliv- svett- och hårprov vid kontroll av om en intagen är påverkad av narkotika, alkohol och vissa andra otillåtna medel. Frågan har behandlats i avsnitt 3.4.2.

6.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

17 a §

Paragrafen reglerar Statens institutionsstyrelses (SiS) möjligheter att kontrollera om den intagne är påverkad av narkotika, alkoholhaltiga drycker eller vissa andra otillåtna medel. Genom

ändringen kan SiS förutom blod-, urin och utandningsprov i fortsättningen använda även saliv- svett- och hårprov vid kontroll av om en intagen är påverkad av narkotika, alkohol och vissa andra otillåtna medel. Frågan har behandlats i avsnitt 3.4.2.

6.4 Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:620) om belastningsregister

17 §

Paragrafen innehåller regler om att uppgifter ska gallras då en viss tid har förflutit.

Punkterna 4, 6, 8 och 10 ändras så att det införs en särskild gallringsfrist för uppgifter om påföljder för personer som var under 18 år vid tidpunkten för brottet och som dömts till skyddstillsyn, villkorlig dom, ungdomsvård, ungdomstjänst eller förklarats fri från påföljd enligt 30 kap. 6 § brottsbalken. I punkterna anges de olika tidpunkter från vilken gallringsfristen ska börja löpa. För personer som var under 18 vid tidpunkten för brottet ska gallringsfristerna i punkterna 4, 6, 8 och 10 i stället vara fem år från de tidpunkter som anges i respektive punkt. Frågan har behandlats i avsnitt 4.5.